

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:10.09.2022 ✓Accepted/Kabul:14.10.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173594

Research Article/Araştırma Makalesi

Atlı Usta, N. (2022). "Japon Edebiyatı ve Gülme Kuramları-*Shojo No Inori* 『処女の祈り』 Öyküsü ve *Kojiki* 『古事記』 Örneği-" *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö137-Ö145.

JAPON EDEBİYATI VE GÜLME KURAMLARI

-*Shojo No Inori* 『処女の祈り』 Öyküsü ve *Kojiki* 『古事記』 Örneği-

Nihan ATLI USTA*

Öz

Bu çalışmada, Japon mitolojisinin önemli eseri *Kojiki* (古事記) ve Kawabata Yasunari'nin *Shojo no Inori* 『処女の祈り』 (1926) öyküsü gülme kuramları bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Her iki eserde de gülme/kahkaha atma eylemleri tespit edilmiştir. Çalışmada, gülme eyleminin eserlerdeki yansımalarının gülme kuramı ile ortaya koyulması amaçlanmıştır. Gülme konusunu Platon, Aristoteles, Hobbes, Kant, Schopenhauer gibi düşünürler ele almıştır. Ancak kapsamlı çalışmaları bulunmamaktadır. En kapsamlı çalışma ise Bergson tarafından yapılmıştır. Gülme kuramları üstünlük kuramı, rahatlama kuramı, uyumsuzluk kuramı ve sosyal kuram olarak dört başlık altında toplanmıştır. Bu çalışmada her iki eserde de dikkat çeken kahkaha eyleminin gülme kuramları bakış açısıyla değerlendirmesi sonucunda Japon kültüründeki kahkaha eyleminin ilahi bir güce sahip olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Batı felsefesindeki gülme kuramları ile Japon kültüründeki kahkaha eyleminin örtüşmediği anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Kawabata Yasunari*, *Kojiki* (古事記), *Shojo no Inori* 『処女の祈り』, *Gülme kuramı*, *Japon Edebiyatı*

JAPANESE LITERATURE AND THEORIES OF LAUGHTER

-*Shojo No Inori* 『処女の祈り』 Story and *Kojiki* 『古事記』 Example-

Abstract

In this study, the important work of Japanese mythology, *Kojiki* (古事記), and Kawabata Yasunari's *Shojo no Inori* 『処女の祈り』 (1926) story were evaluated from the point of view of theories of laughter. Laughing acts were detected in both works. In this study, it is aimed to reveal the reflection of the act of laughing in the works with the theory of laughter. Thinkers such as Plato, Aristotle, Hobbes, Kant, Schopenhauer have discussed the subject of laughter. However, there are no comprehensive studies. The most comprehensive study was done by Bergson. Laughter theories are grouped under four headings as superiority theory, relaxation theory, incompatibility theory, and social theory. In this study, as a result of the evaluation of the laughter action, which draws attention in both works, from the perspective of theories of laughter, the opinion that the laughter action in Japanese culture has a divine power has emerged. It has been understood that theories of laughter in Western philosophy and the laughter act in Japanese culture do not overlap.

Keywords: *Kawabata Yasunari*, *Kojiki* (古事記), *Shojo no Inori* 『処女の祈り』, *Theories of Laughter*, *Japanese Literature*.

*Arş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, KAYSERİ.
e-posta: natli@erciyes.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-3745-9977>)

Giriş

Ağlayarak dünyaya gelen insanoğlu, dünyaya geldiği ilk günlerden itibaren gülebilmektedir. Yaşamı boyunca da farklı durumlara gülebilen bir varlıktır. Gülme eylemi sadece sevinci ve mutluluğu sembolize etmemektedir. Kınama, alay, küçümseme, eleştiri ve bazen kızgınlık ifadesi olarak bile tezahür edebilmektedir.

Gülme eylemi psikoloji, sosyoloji ve felsefenin ele aldığı konulardan biri olmuştur. Platon, Aristoteles, Hobbes, Schopenhauer ve Kant gibi düşünürler gülme konusuna değinmişlerdir ancak kapsamlı çalışmaları bulunmamaktadır.

Platon, gülmeyi hazla ilişkilendirmiştir. Ona göre haz ölçülü olmalıdır. İnsan hareketlerinin ölçülü olması gerektiğini ve gülünç olanın cehaletten kaynaklandığını savunur. Erdem sahibi insan gülünç duruma düşmemelidir. Yani insan, kendini bilmezse gülünç duruma düşecektir (Platon, 2013: 92). Aristoteles'e göre gülme, hayvanlar ve insanlar arasında köklü bir ayrıma yol açtığı için insan, gülen hayvan (*animal ridens*) olarak adlandırılabilir (Sanders, 2019:22). Yani Aristoteles'e göre gülme insana özgü bir davranıştır. Ayrıca ona göre gülme eylemi kusurlu olana, soylu olmayana yöneliktir. Dolayısıyla gülme eylemi de insanı soylu olmaktan uzaklaştırır (Aristoteles, 2005). Platon ve Aristoteles gülme ile ilgili ilk çalışmaları ortaya koysa da gülme eylemini olumsuz bir eylem olarak değerlendirerek toplum için zararlı olarak yorumlamışlardır.

Hobbes'a göre ise bir insanın kusuru, başarısızlığı ya da kötü duruma düşmesi karşısında bizde ani bir üstünlük duygusu oluşur. Bu duygu da gülmemize neden olur. Hobbes'a göre, aslında biz bir şeyi bir başkasından daha iyi yaptığımızı düşündüğümüz için, böyle bir yargıya sahip olduğumuz için güleriz (Şentürk, 2016: 50). Antik çağlardan itibaren değerlendirilmeye çalışılan gülme eyleminin Batılı düşünürler tarafından olumlu bir eylem olarak değerlendirilmediği, toplumun huzurunu kaçıran bir eylem olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Batılı düşünürlerin bakış açısından faydalanarak bu çalışmada Japon edebiyatının önemli yazarlarından Kawabata Yasunari'nin öyküsü ve Japon mitolojisinin önemli kaynağı *Kojiki*'deki gülme eylemleri değerlendirilmiştir.

Kawabata Yasunari (1899-1972), Japon edebiyatında önemli bir yere sahip olması nedeniyle 1968 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan ilk Japon yazardır. Kawabata ve eserleriyle ilgili alan yazında yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda eserlerdeki din algısı, poetik dil algısı, farklı dillere çevrilen eserlerde görülen çeviri farklılıklarına değinen araştırmalar dikkat çekmektedir.

Minimal öyküleriyle de dikkat çeken yazarın öyküleriyle ilgili olarak Liu (2017), 1934 -1952 yılları arasında yani savaş öncesi ve savaş sonrası dönemde yazdığı "*Tenohira no Shōsetsu*" 『掌の小説』 öykü kitabındaki on adet öyküsünü ele almıştır. Öykülerdeki karakterlerin yaşadıkları çağdan soyutlandığını, karanlık bir çağda, gerçek hayata karışmadan yaşadıkları zorlukları psikolojik açıdan değerlendirerek incelemiştir. Ayrıca Yamada'nın (2017), Kawabata'nın *Shojo no Inori* 『処女の祈り』 (1926) adlı kısa öyküsündeki mezar taşlarının geçmişi üzerine bir çalışması bulunmaktadır. *Shojo no Inori* 『処女の祈り』 (1926) öyküsü ile Japon mitolojisinin en önemli yazılı kaynaklarından biri olarak kabul edilen *Kojiki*'de (古事記) geçen bir olayın benzerliği dikkat çekmektedir. Bu benzerliğe Atlı (2018), Japon edebiyatı eğitimi üzerine yapılan bir çalışmada değinmiştir. Ancak eserler gülme kuramları açısından değerlendirilmemektedir.

Ayrıca Türkiye'de Kawabata ile ilgili yapılan çalışmalar dikkate alındığında; Güven (2021), Japon edebiyatı yazarları ile "Nobel Edebiyat Ödülü" adı verilen, kültürel evrenselliğin simgesi haline gelmiş fenomen arasındaki karmaşık ilişkileri ele almıştır. Nobel Ödülü'ne aday olarak düşünülmenin, aday gösterilmenin, ödül kazanmanın veya kazanamamanın Tanizaki, Kawabata, Mişima ve Ōe gibi yazarların evrenselleşmesine ne şekilde katkıda bulunduğu sorusuna cevap aramıştır. Japon edebiyatı II. Dünya Savaşı sonrası süreçte Batıda ve dünya edebiyatında çok önemli bir konum edinmiştir. Bu nedenle Japon edebiyatından birçok eserin birçok dile Japonca aslından çevirisi yapılmıştır ve Kawabata da bu yazarlardan bir tanesidir. Konu ile ilgili olarak Güven'in (2019) kapsamlı bir çalışması bulunmaktadır. Kawabata'nın eserlerindeki kadın karakterlere yönelik Atlı'nın (2020) doktora tezi bulunmaktadır.

Çalışmada kullanılacak bir diğer kaynak olan *Kojiki*'de, genel anlamda Japon adalarının oluşumu, cennet ve cehennem yaratılışı, tanrıların doğumu ve tanrıların yaptıkları anlatılmaktadır. VI. ve VII. yüzyıldaki Japon

hükümdarlarını ve dönemin ülke yönetimini de ele almaktadır. Akbay, *Kojiki*'de geçen önemli kadın figürlerinin mitoloji içinde oynadıkları rol ve karakteristik özellikleri ana hatlarıyla ele almaktadır. Izanami'nin ideal eş, üretken, doğurgan, bereketli anne özelliklerini vurgulamaktadır. İkinci olarak Üst Dünya'yı yöneten, dünyayı aydınlatma özelliği olan tanrı olarak bilinen Amaterasu dikkat çekmektedir. Amaterasu'nun da güçlü, otoriter, cesaretli, savaşçı, kararlı, zarif, sevgi dolu, merhametli, ürkek, sessiz yönleri olduğunu vurgulamaktadır. Bir diğer dişi tanrı Amenouzume'dir ve neşe kaynağı bir Tanrı olarak tanımlar (Akbay, 2014: 87).

Eserde, kahkahalar atılarak güneş tanrısının saklandığı mağaradan çıkarılması ve kâinatın tekrar aydınlığa kavuşulması sağlanmıştır. Bu çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak Kawabata'nın öyküsü ve *Kojiki*'de yer alan olay, gülme kuramları bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Kawabata'nın çok sayıda minimal öyküsü bulunmaktadır ancak bu çalışmada *Kojiki* ile benzerlik tespit edildiği için *Shojo no Inori* 『処女の祈り』 (1926) öyküsü incelenmiştir. Kahkaha eyleminin Japon kültüründeki önemi ortaya konmuştur. Küçük ölçekte bakıldığında iki eser arası benzerliğin, büyük ölçekte bakıldığında ise Japon kültürünün edebi eserlere yansımalarının ortaya koyulması açısından bu çalışma önem taşımaktadır.

1. Gülme Kuramları

Gülme konusunda yapılan çalışmalar, insanoğlunun neden güldüğü sorusuna cevap arayarak dört başlık altında değerlendirilmiştir. Bu kuramlar; üstünlük kuramı, rahatlama kuramı, uyumsuzluk kuramı ve sosyal kuramdır.

1. 1. Üstünlük Kuramı

İlk olarak Platon ve Aristoteles tarafından ortaya atılmıştır. Bu düşünürlere göre üstünlük kuramında; kusurlu olana, eksik olana gülünür ve bu nedenle gülen kişi kendini karşıdakine göre üstün hisseder ve güler. Yani bu kuramda gülünç olan kusurludur ve gülen kişi karşıdakine alay eder (Aristoteles, 2016; Platon 2017).

Platon ve Aristoteles tarafından ortaya atılan üstünlük kuramı daha sonra Thomas Hobbes ile daha da güçlenmiştir. Devletlerin meşruiyetini savaş korkusundan aldığı öne süren Hobbes'a göre insan ırkı sürekli savaş içindedir ve bir savaş kazanıldığında zafer kahkahaları ortaya çıkar. Hobbes gülmeyi aynı zamanda ani sevinç olarak da adlandırır. (Hobbes, 2019:51)

Ani sevinç, gülme denilen yüz hareketlerine yol açan duygu olup, ya kişinin kendini mutlu eden anlık bir hareketi nedeniyle, ya da başka birinde yanlış bir şey görmesi nedeniyle ortaya çıkar; ki, bu ikinci durumda, kişi o yanlış şeyin kendisinde bulunmadığına sevinip memnun olur. Bu, en fazla, kendilerinde fazla bir yetenek olmadığının farkında olan ve başkalarının hatalarını gözleyerek kendilerini memnun etmek mecburiyetinde olan kişilerde bulunur (Hobbes, 2019:52).

Ayrıca Hobbes, bir insanın kusuru, başarısızlığı ya da kötü duruma düşmesi karşısında bizde ani bir üstünlük duygusu oluştuğunu söyler. Bu duygu da gülmemize neden olur. Aslında burada biz bir şeyi bir başkasından daha iyi yaptığımızı düşündüğümüz için, böyle bir yargıya sahip olduğumuz için gülüyoruz (Şentürk, 2016: 50). Ancak Hobbes (2019), başkalarının hatalarına kahkahaya varacak derecede gülenlerin de yeteneksiz insanlar olduğu görüşünü savunur.

Hobbes'ın üstünlük kuramına göre gülmenin gerçekleşmesi için aynı zamanda üstünlüğün aniden oluşması gerekir. Bir fıkraya veya espriye, arka arkaya tekrar edildiğinde gülmememizin sebebi de budur. Çünkü bir süre sonra bu fıkraya ve espriye aşına olunduğu için komik olmaktan çıkar (Hobbes, 2019).

Ludovici, üstünlük kuramını fizyolojik açıdan değerlendirir ve gülmeyi şu şekilde açıklar; “gülerken dişlerin görünmesi, köpeklerin saldırgan davranışlarında olduğu gibi, bir kişinin fiziksel cesaretini kanıtlama yoludur. Gülmenin herhangi bir düşmana ondan daha güçlü olduğumuzu ve herhangi bir duruma daha iyi uyum sağladığımızı anlatma yolu olduğunu” söyler. “Birisinin bize güldüğünde kendimizi korkmuş hissetmemizle hayvanın ağzını açıp bize dişlerini göstermesi benzerdir.” der (Morreall, 1997: 32).

1. 2. Uyumsuzluk Kuramı

Uyumsuzluk kuramı, olaylar ya da nesnelere karşısındaki uyumsuzluğa verilen bir tepki sonucunda meydana gelir. Kant'a göre, örneğin şaka yapıldığında aklın beklediği şeyin ortaya çıkmaması, insanın umduğunu bulamaması gülmeye neden olmaktadır. Yani Kant, *gülmeyi gergin bir bekleyişin ansızın boşa çıkması dolayısıyla oluşan şiddetli heyecan olarak tanımlamaktadır. Akıl için hiç de sevindirici bir şey olmayan bu boşa çıkma, aslında dolaylı yoldan sevindirmektir* (Şentürk, 2016: 52).

Schopenhauer'a göre gülmeye, Kant'ın görüşünden farklıdır. Schopenhauer'a göre, *"Her durumda gülmenin nedeni, bir kavramla, o kavram ilişkisi içerisinde düşünülen gerçek nesnelere arasındaki uyumsuzluğun aniden algılanmasıdır ve gülmenin kendisi bu uyumsuzluktan başka bir şey değildir."* (Schopenhauer'dan aktaran John Morreal, 1997: 28).

Beattie, uyumsuzluk kuramını tüm gülmeye çeşitlerini açıklamadığı gerekçesiyle eleştirir. Beattie, gülmeyi "duygusal gülmeye" ve "hayvansal gülmeye" olarak ikiye ayırır. Duygusal gülmeye akıl ile ilişkili olduğundan uyumsuzluk kuramı ile açıklanabilirken gıdıklanma gibi hayvansal gülmeye çeşitlerinin ise uyumsuzluk ve diğer kuramlarla açıklanamayacağını savunur (Morreal, 1997: 28-31).

1. 3. Rahatlama Kuramı

Rahatlama kuramını ilk olarak Shaftesbury öne sürmüştür. Ona göre mizah "açık yürekli insanların doğal ve rahat ruh halleri kısıtlandığında ya da denetim altına alındığında, içinde buldukları sıkıntılı durumdan kurtulmak için aradıkları yol" dur (Morreal, 1997:37). Gülmeye ile birlikte duygusal bir boşalmanın, rahatlamanın söz konusu olduğunu ileri sürer. Bu kuramın farklı savunucuları arasında görüş ayrılığı olsa da hepsinin üstünde uzlaştığı ortak nokta şudur; gülmeye, sinirsel enerjinin ortaya çıkışıdır (Morreal, 1997: 32).

Hazlitt, rahatlama ve aykırılık kuramları arasında bir ilişki kurar. Hazlitt'e göre mizahın özü "aykırı olan iki fikirde ya da farklı iki duygunun çatışmasında"dır. Aykırılıklar ani duygu değişimleri yaratarak bedende biriken enerjinin kahkahayla boşaltılmasını sağlar. Hazlitt'e göre zihinsel olan biriken enerji ile fiziksel olan aykırılıklar arasında birbiriyle ayrılmaz bir ilişki vardır (Eagleton, 2019:88-89).

Spencer'a göre gülmeye "belli bir yoğunluğa ulaşan duyguların kendilerini bedensel hareketlerle göstermesi"dir. Örneğin korktuğumuz zaman kaçmamız, kızdığımız zaman saldırganlık göstermemiz gibi gülmeye de benzer bir fiziksel tepkidir. Spencer, gülmenin şiddetinin içimizde biriken enerjiyle orantılı olduğunu belirtir (Morreal, 1997:37).

Rahatlama kuramının en önemli temsilcilerinden biri de Freud'dur. Freud'a göre bastırılmış düşmanca duygularımızı ya da düşüncelerimizi, bastırılmış, yasaklanmış cinsel duygularımızı, arzularımızı espri yaparak açığa vururuz, bilinçaltından bilince getiririz ve bu şekilde tatmin ederiz (Morreal, 1997: 45).

Freud esprileri saçma ve müstehcen olarak ikiye ayırır. Freud'a göre espri yaparken, bastırılmış duygu ve düşünceler için kullanılacak olan enerjiyi; komik durumlarda, düşünmek için kullanmadığımız fazla enerjiyi; mizah için ise duygularımızca kullanılmayan enerjiyi harcarız. Bu açıdan, mizah "süperego"ya, komik "ego"ya, fıkra ise "id"e yönelir. Freud rüya ile espri arasında benzerlik kurarak esprinin, cinsellik ve şiddet içeren bastırılmış duyguları (libidinal enerjiyi) bilince çıkarıp, bizi sınırlandırmalardan kurtararak ulaşılmaz olan zevkleri yaşattığını düşünür (Cebeci, 2017:41).

1. 4. Sosyal Kuram

Sosyal kuram Bergson tarafından ileri sürülmüştür. Bergson, gülmenin toplumsal yönüne dikkat çekmiştir ve komik olandan yola çıkarak gülmeye ele almıştır. Ona göre gülmeye, toplumsal bir edimdir. Bergson (1996), gülmenin, toplumsal normlardan uzaklaşan bireyleri, utandırıp cezalandırarak yeniden şekillendirdiği için toplumsal bir işlevi olduğunu savunur. Gülmeye de üstünlüğün tasdik edilmesi, gergin bekleyişin boşa çıkması, duygusuzluk, insanlık ve mekanik katılık gibi terimlerle açıklar. Bu açıdan gülmenin ve gülünç olanın yalnızca insana ait olduğunu düşünen Bergson'a göre, nesnelere veya hayvanlardaki komik, insana ait davranışların onlarda benzerlerinin görülmesi sonucunda doğar (Bergson, 1996).

Bergson komiğe ve gülmeye ilişkin gözlemlerini iki şekilde açıklar; “Tümüyle insana özgü olanın dışında komik yoktur”. Yani gülme insana özgüdür. Ancak insan, sadece gülen bir canlı değil, aynı zamanda güldüren canlıdır. Bizim bir nesneye ya da bir hayvanın davranış ya da durumuna gülmemizin, yani onların bizi güldürüyor olmasının temelinde bile bu davranış ya da durumun insandaki komik davranış ya da durumlara benzer olması yer almaktadır (Bergson, 1996: 11).

Bergson’un komik olana ilişkin olan ikinci gözlemi; “gülmeye daima bir duygusuzluk durumu eşlik eder. Aldırmazlık, gülmenin doğal ortamı, heyecan ise onun en büyük düşmanıdır”. Ayrıca gülmeyi zihinsel bir süreç olarak yorumlar. Komiğin arı zekâya seslendiğini, komiğin etkisini gösterebilmesi için yüreğin uyuşturulması gerektiğinden söz eder. Yani, Bergson, bizde acıma ve sevgi uyandıran insanlara ya da bizi duygulandıran durumlara gülemeyeceğimizi, gülmenin mümkün olabilmesi için söz konusu duygularımızı bir süreliğine bir yana bırakmamız, unutmamız gerektiğini, yoksa gülmenin mümkün olamayacağını ifade eder. Onun için, arı zekâlı insanlardan oluşan bir toplumda gülme ancak mümkün olabilir (Bergson, 1996: 12).

Yine Bergson’a göre, gülme ancak bir grup halinde bulunan insanların duygularını bir yana bırakarak ve arı zekâlarını ön plana çıkararak grup içinde ya da dışında bir kişiye yöneldiklerinde gerçekleşebilir. (Bergson, 1996: 12, 13) Dolayısıyla, Bergson’un komik olana ilişkin kuramı sadece bireyle sınırlı değildir. Bu kuramıyla gülmenin sosyal rolüne dikkat çeker. Bergson’a göre bir bireyin gülmesi daima bir grubun gülmesidir (Alfred Stern, 1980: 35). Kısacası, Bergson için gülme, komik-olan sadece insana özgüdür ve duygusuzluk, beraberlik ve dayanışma gibi kavramların da gülmenin koşulları olduğunu söyleyebiliriz. Yani kişinin toplumla uyumsuzluğu gülmeye neden olur (Bergson, 1996). Bir kişinin ya da karakterin toplumla, toplumsal yaşamla uyumsuz olması, ona uyum sağlayamaması, toplumdan uzak düşmesi o halde onu komik kılar.

Toplum, toplumda mevcut olan kurallara uymayan, toplumdan uzaklaşan herkesi cezalandırır. Bergson, zaten gülmenin doğal ortamı toplumdur diyerek, gülmeyi Platon ve Aristoteles’in gülmeye ilişkin kuramlarında olduğu gibi toplumsal ve kültürel yaşama yerleştirerek ona toplumsal bir boyut kazandırır (Smadja, 2013: 42). Örneğin toplum, cimri birine gülere onu cezalandırır böylece bu kötü davranış ortadan kalkar ve olumsuz davranış, olumlu davranışa dönüşür görüşünü savunur.

Bu çalışmada sözü geçen dört gülme kuramı çerçevesinde, gülme eyleminin benzerlik gösterdiği, Japon edebiyatında önemli yeri olan iki eser değerlendirilmiştir.

2. Kojiki (古事記) Eserinin Değerlendirmesi

Kojiki’de gülme eyleminin gerçekleştiği olayın önemli kahramanları güneş tanrısı Amaterasu, deniz tanrısı Susanoo ve neşe tanrısı Amenouzume’dir. Amaterasu, dünyayı aydınlatmakla görevli güneş tanrısıdır ve kâinatın oluşmasında büyük rol oynayan Izanagi’nin bütün emirlerine itaat eder. Ancak deniz tanrısı Susanoo, Izanagi’ye itaat etmez, başına buyruk davranır. Bu nedenle Izanagi onu, bulunduğu üst dünyadan kovar. Bunun üzerine Susanoo, güneş tanrısı Amaterasu’nun yanına gider ve aslında kendisinin Izanagi’ye itaat ettiğini söyler. Ancak Izanagi’ye, annesi Izanami’ye gitmek istediği için Izanagi’nin onu üst dünyadan kovduğunu iddia eder. Amaterasu onun söylediklerine güvenmek için kanıt ister. Susanoo üç kadın tanrı dünyaya getirir. Kendisi masum olduğu için kadın tanrı dünyaya getirebildiğini savunur. Amaterasu onun haklı çıktığına inanır ancak Susanoo çevreye zarar vermeye başlar. Pirinç tarlalarına ve diğer mahsüllere zarar verir, Amaterasu’nun yanına gelenleri öldürür. Onun bu davranışları kâinatı olumsuz etkiler. Tarlalar, ekinler zarar görür. Amaterasu onu uyarırsa da Susanoo bilerek ve isteyerek zarar vermeye devam eder. Bu felaketlerden korkan güneş tanrısı Amaterasu, *Amano Iwato* (天岩戸) mağarasına saklanır. Amaterasu’nun saklanmasıyla birlikte bütün evren karanlığa boğulur. Dünya’nın karamasıyla birlikte kötülükler de artar. Bu duruma endişelenen diğer tanrılar bir araya gelerek Amaterasu’yu saklandığı mağaradan çıkarmak için çare ararlar.

Kahkaha/gülme eylemi Amaterasu’yu saklandığı mağaradan çıkarıp, yer ve gökyüzünü aydınlığa kavuşturmak için kullanmıştır. Olay *Kojiki*’de şu şekilde anlatılmaktadır:

Neşe tanrısı Amenouzume ve diğer tanrılar Amaterasu'nun saklandığı mağaranın önünde dans ederler. Amenouzume ve diğer tanrılar dans ederken kahkahalarla gülerler. Tanrıların kahkahalarını duyan Amaterasu şaşırarak mağaradan çıkmadan ne olduğunu anlamaya çalışır. "Ben bile bütün kâinat karanlığa gömüldüğü için endişelenirken sizler burada neden gülüp, dans ediyorsunuz?" diye sorar. Amenouzume "Senden çok daha üstün bir tanrı aramıza katıldı, bu nedenle çok mutluyuz." der. Bu sırada iki tanrı Amaterasu'ya hazırladıkları aynayı gösterir. Aynada kendini gören Amaterasu daha çok merak eder ve mağaradan dışarı çıkar. Amaterasu'nun mağaradan çıkışıyla yeryüzündeki ve gökyüzündeki karanlık sona erer ve kâinat aydınlığa kavuşur (Yasumaro, Hieda, (Günümüz Japoncasına Çeviren: Takeda) 1965:17-18).

Kojiki'de görülen kahkaha/gülme eylemi uyumsuzluk kuramı, rahatlama kuramı ve sosyal kuram çerçevesinde değerlendirilebilir. İlk olarak uyumsuzluk kuramı çerçevesinde değerlendirilecek olursa, kâinat karanlığa boğulmasına rağmen mağaranın önünde kahkahalarla dans eden tanrılar dikkat çekmektedir. Mağaranın içindeki Amaterasu'nun "Ben bile bütün kâinat karanlığa gömüldüğü için endişelenirken sizler burada neden gülüp, dans ediyorsunuz?" sözleri uyumsuzluğu kanıtlar niteliktedir.

Rahatlama kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, örtük bir rahatlama duygusunun olduğu söylenebilir. Kahkahalar atılarak Amaterasu'nun mağaradan çıkması sağlanır, kâinat tekrar aydınlığa kavuşur ve insanoglu karanlıktan kurtulur. Karanlıktan aydınlığa olan dönüşümde, kahkahaların sonucu olarak rahatlama duygusunun ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Gülme kuramları dışında değerlendirdiğinde ise Kazuo'nun (2015), araştırması dikkat çekmektedir. Kazuo, Japon geleneğinde, festival ve tiyatrolarında kahkaha temasını ele almaktadır. Japon geleneğinde "kahkahaların" gizemli ve büyü güclere sahip olduğunu söylemektedir. Halk ritüellerinde kahkahalar, kendini tanrılara adama, ilahi ruhlardan ve doğaüstü güçlerinden faydalanma olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca gülme eyleminin ilahi ruhlara ilham verdiğine ve güçlerini tezahür ettirmelerini sağladığına inanılmaktadır. Bu noktada Kazuo'nun araştırmasından yola çıkarak *Kojiki'deki 'kahkaha'nın tanrılara verilen bir ilham, güçlerine güç katan bir eylem olduğu anlaşılmaktadır.*

3. *Shojo No Inori* 『処女の祈り』 (1926) Öyküsünün Değerlendirmesi

Öykü bir köyde sabah saatlerinde geçmektedir. Köyü çevreleyen tepenin üst tarafında da köy mezarlığı bulunmaktadır. Öyküdeki kişiler; anlatıcı, köylüler ve köyün bakirelerinden oluşmaktadır.

Tarlada çalışan köylüler, tepedeki mezarlıktaki anıtlardan birinin yuvarlandığını görürler. Endişeli bir ifadeyle tarlalardan ve dağlardan ana yola toplanırlar. Bunun üzerine ne olduğunu anlamak için tepeye giden köylüler, yuvarlanan anıtı bulamazlar. İlk olarak tepenin eteklerini, sonra da her yeri ararlar ama anıt hiçbir yerde yoktur. Sonra tepeye tırmanıp mezarlara tek tek baktıklarında ise anıtların hepsi sessiz bir şekilde yerinde duruyordur. Bu durumu tanrıların/kötü ruhların, köyü lanetlenmesi olarak düşünürler ve çözüm bulmak isterler. "Yoksa bu köyün başına kötü bir olay geleceğinin habercisi miydi? Tanrının, kötü ruhların ya da cesetlerin lanetinin olmasından başka ne olabilir? Kinci ruhları kovmak için dua etmeliyiz. Mezarlığı temizlemeliyiz." Köylüler, kinci, kötü ruhları kovmak ve mezarlığı temizlemek için dua etme kararı alır. Köyü kötülüklerden arındırmak için köydeki bakirelerden yardım istenir. Onların kahkahalarına ihtiyaç duyulur. Köylüler, köyün bakirelerini toplar ve gün batmadan önce on altı – on yedi bakireyi çevreleyen köylülerden bir grup tepeye tırmanır. Köylülerle birlikte tepeye çıkan bakireler mezarlığın tam ortasına dizilirler. Kahkaha olayı da öyküde şu şekilde yer almaktadır:

"Beyaz saçlı ve en kıdemli bir keşiş, öne çıkıp sert bir ifade ile şunları söyler: 'Ey tertemiz kızlar, çatlayana kadar gülün! Köyümüze bela getirecek her türlü şeye gülün, kötü ruhları kovun!' Bu sözün üstüne yaşlı keşiş onlara öncülük eder. Heybetli tepedeki bakirelerin hepsi hep bir ağızdan gülerler. Köylülerden biri mezarlığın kuruyan otlarını ateşe verir. Adeta kötü ruhların dilini andıran alev çemberini bakireler kahkahalarıyla çevreleyip, saçlarını savurarak katıla katıla güldüler. Gülmeye başladıklarında gözlerinden akan gözyaşları kurduğunda gözleri tuhaf şekilde parlamaya başlar. Bakireler beyaz dişlerini göstererek cılgınca dans ettiler. Oldukça yabani ve garip bir dans. Hayatı boyunca bu denli gülmemiş olan köylülerin kalpleri şimdi güneş ışığı gibi parlar." (Kawabata, 1989:154-156)

Öyküde kahkaha eylemi dört kuram açısından da değerlendirilebilir. İlk olarak, üstünlük kuramı açısından ele alınacak olursa; köylülerin, bakirelerin kötü ruhlara/lanetlere karşı kahkahalarla dans etmeleri, kötü ruhlara karşı kendilerini üstün gösterme çabası olarak yorumlanabilir. Kahkahalarla kötü ruhlara karşı üstün görünmek isteyerek onları yenme/alt etme çabası olarak değerlendirilebilir. Üstünlük kuramını fizyolojik açıdan değerlendiren Ludovici'nin gülme tasviriyile, bakirelerin gülerken dişlerinin görünmesinin örtüştüğü düşünülmektedir. "Gülerken dişlerin görünmesini, köpeklerin saldırgan davranışlarında olduğu gibi, bir kişinin fiziksel cesaretini kanıtlama yolu olduğunu" söyler. Öyküde ise tıpkı Ludovici'nin tabiri gibi bakirelerin beyaz dişlerini göstererek güldüğü görülmektedir. Yani kötü ruhlara karşı saldırgan tarafın ve cesaretin ön plana çıktığı kahkahalara örnek teşkil etmektedir.

Ayrıca köylülerin, köyün lanetlendiğini düşünerek, endişelenmiş olmalarına rağmen kahkahalarla gülmesi de uyumsuzluk kuramına örnek teşkil edebilir. İkinci olarak rahatlatma kuramı "*hayatı boyunca bu denli gülmemiş olan köylülerin kalpleri şimdi güneş ışığı gibi parladı*" cümlesinden anlaşılmaktadır. Kahkaha atan köylülerde duygusal bir boşalmanın, rahatlatmanın söz konusu olduğu "gözleri güneş ışığı gibi parladı" benzetmesinden anlaşılmaktadır. Sosyal kuram açısından ele alınacak olursa Bergson'un "bir bireyin gülmesi daima bir grubun gülmesidir" düşüncesi öyküde dikkat çekmektedir. Köylülerin hep birlikte köyü kötülüklerden uzak tutma çabası ve bunun için hep bir ağızdan gülmeleri, bu kuram ile örtüşmektedir.

Kazuo'nun (2015) araştırması dikkate alındığında, öyküde de gülme eyleminin, gülme kuramları dışında kültürel, geleneksel yönü ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Japon kültüründe gülme eyleminin farklı anlamlar taşıdığı anlaşılmaktadır. Söz konusu öyküdeki kahkaha eyleminin de Japon geleneğindeki ilahi ritüel ile örtüştüğü anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada gülme eylemi açısından benzerlik gösteren iki eser, gülme kuramları açısından ele alınmıştır. Gülme eyleminin eserlerdeki yansımalarının gülme kuramı ile ortaya koyulması amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda değerlendirildiğinde ve eserlerdeki olay örgüleri dikkate alındığında; köyü kötülüklerden arındırma/Amaterasu'yu saklandığı mağaradan çıkarmada 'kahkaha' eylemi ön plana çıkmıştır. Sonuç olarak, iki eser arasında saptanan kesişim noktaları, eserler arasındaki gülme eylemi açısından benzerlik ilişkisini desteklemektedir. Her metnin kendinden önce yazılanlardan izler taşıdığı gibi *Shojo no Inori* 『*処女の祈り*』 öyküsünün de *Kojiki* (古事記)'den, diğer bir deyişle Japon mitolojisinden izler taşıdığı görülmüştür. Bu noktada kahkaha/gülme eyleminin *Kojiki*'deki yer alan olay ile birlikte toplumda önemli bir ritüel ya da gelenek haline geldiği anlaşılmıştır.

Ayrıca bu çalışma ile gülme/kahkaha eyleminin, Japon kültüründe önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Kahkaha eyleminin sıradan bir eylem olmadığı, kişinin kendi ruhunu ya da başkalarının ruhlarını etkileme gücüne sahip bir eylem olduğu anlaşılmıştır. Kısacası Japon geleneğinde kahkaha eyleminin ilahi bir güce sahip olduğu görüşü ortaya çıkmıştır.

Gülme kuramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, her iki eser de mizah ya da güldürü unsuru taşımamaktadır. Ancak öykü, var olan dört gülme kuramını da barındırmaktadır. *Kojiki* ise uyumsuzluk, rahatlatma ve sosyal kuram açısından değerlendirilebilmektedir. Batı düşünürlerinin öne sürdüğü gülme kuramlarından farklı olarak Japon geleneğinde gülmenin olumlu bir eylem olduğu da anlaşılmakta olup, Batı düşüncesiyle ters düştüğü dikkat çekmiştir.

KAYNAKÇA

- Akbay, O. Haluk (2014). "Japon Mitolojisinde Kadın İmgesi" Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 32, 79-88.
- Aristoteles (2016). *Poetika*, (Çev. Ari Çokona ve Ömer Aygün), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atlı, Nihan (2018). Japon Edebiyatı Eğitimi ve Toplum – Kawabata Yasunari'nin *Shojo no Inori* 『*処女の祈り*』 Öyküsü Örnekleme –, *Japon Dili İncelemeleri* (Ed: Ayşegül Atay), Japon Dili İncelemeleri Serisi – IV, Transnational Press London.
- Atlı, Nihan (2020). *Kawabata Yasunari'nin eserlerinde kadın*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

- Bergson, Henri (1996). *Gülme, Komiğin Anlamı Üstüne Deneme* (Çev. Yaşar Avunç), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cebeci, Oğuz (2017). *Komik Edebi Türler*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Güven, D. Çetin. (2019). Non-European literature in translation: A plea for the counter-canonization of Weltliteratur. (Eds. Esen, E. and Miyashita, R.), *Shaping the field of translation in Japanese ↔ Turkish contexts II* (pp. 65-83). Frankfurt: Peter Lang.
- Güven, D. Çetin. (2021). "How has the Nobel Prize Affected the Canonisation of Japanese Literature?" *Folklor/ Edebiyat Dergisi*, Sayı 107, Cilt 27, 927 – 942.
- Hobbes, Thomas (2019). *Leviathan*, (Çev. Semih Lim), İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Kawabata, Yasunari (1989). *Tenohira no Shōsetsu*, Tokyo: Shincho Bunko.
- Kazuo,Ura (2015). *Sairei No Warai, Warai-gaku Kenkyū-22*, 5-18.
- Morreall, John (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, (Çev. Kubilay Aysevener-Şenay Soyer), İstanbul: İris Yayıncılık.
- Ō no Yasumaro, Hieda no Are(1965). *Kojiki* (Günümüz Japoncasına Çev: Yūkichi Takeda), Tokyo: Kadokawa Bunko.
- (https://www.aozora.gr.jp/cards/001518/files/51732_44768.html)
- Platon (2013). *Philebos*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Platon (2017). *Devlet*, (Çev. S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcöz), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sanders, Barry. (2019), *Kahkahanın Zaferi*, (Çev. Kemal Atakay), 2.baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smadja, Eric (2013). *Gülmek*, Çev. Sırma Naz Arım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Şentürk, Rıdvan (2016), *Gülme Teorileri*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Yamada, Yoshihiro (2017). "Kawabata Yasunari "Shojo no inori" to Hakayama: Sakuhin no Haikei o Meguru Kōsatsu (Tokushū Zoku Kawabata Yasunari "Tanogokoro no Shōsetsu" no Genzai)" *Geijutsu Shijōshugi Bungei-43*, 4-6, Tokyo.

EK-1

Öykü Çevirisi¹

BAKİRELERİN DUASI

- Gördün mü?
- Gördüm.
- Sen de gördün mü?
- Gördüm.

Aynı sözleri tekrarlayarak köylüler, endişeli bir ifadeyle tarlalardan ve dağlardan ana yola toplanırlar. Etrafta tarlalarda çalışan onca köylünün anlaşmışçasına aynı anda, aynı yöne bakması da garip. Dahası herkes tüylerinin ürperdiğini söyler.

Köy, yuvarlak bir vadi. Vadinin ortasında da bir tepe var. Tepeyi de bir dere çevreliyor. Tepenin üst tarafı da köy mezarlığı. Köy halkı, tepeden bir anıtın tıpkı beyaz bir şeytan gibi yere yuvarlandığını gördüklerini söyler. Onca kişinin aynı anda aynı silüeti görmesi inanılır gibi değil.

Sonra ben de köylülerin seslerinin arasında karışıp onlarla tepeyi incelemeye gittim. İlk olarak tepenin eteklerini sonra da yer yerini aradık ama anıt hiçbir yerde yoktu. Sonra tepeyi tırmanıp mezarlara tek tek baktıysak da anıtların hepsi sessiz bir şekilde yerlerinde duruyordu.

Köylülerin hepsi yine kaygılı bir ifade ile "Gördüm, gördüm." diye söylenerek mezarlıktan kaçarcasına tepeden indiler. Daha sonra fikir birliğine varıldı.

¹ Öykünün çevirisi makale yazarı tarafından yapılmıştır.

- Bu yoksa köyün başına kötü bir olay geleceğinin habercisi miydi?
- Tanrının, kötü ruhların ya da cesetlerin lanetinin olmasından başka ne olabilir?
- Kinci ruhları kovmak için dua etmeliyiz. Mezarlığı temizlemeliyiz.

Köylüler, köyün bakirelerini topladılar ve gün batmadan önce 16-17 bakireyi çevreleyen köylülerden bir grup tepeye tırmandı. Ben de tabii ki onların arasına karıştım.

Mezarlığın tam ortasına bakireler dizildi. En yaşlılarından, beyaz saçlı olan bir keşiş öne çıkıp sert bir ifade ile şunları söyledi:

- Ey tertemiz kızlar, çatlayana kadar gülün! Köyümüze bela getirecek her türlü şeye gülün, kötü ruhları kovun!

Ve yaşlı keşiş onlara öncülük etti.

- Ha ha ha ha

Heybetli tepedeki bakirelerin hepsi hep bir ağızdan güldüler.

- Ha ha ha ha

Şaşkınlıkla ben de vadiyi titreten gülüşlerin arasında kayboldum.

- Ha hah ha ha

Köylülerden biri mezarlığın kuruyan otlarını ateşe verdi. Adeta kötü ruhların dilini andıran alev çemberini bakireler kahkahalarıyla çevreleyip, saçlarını savurarak katıla katıla güldüler. Gülmeye başladıklarında gözlerinden akan gözyaşları kurduğunda gözleri tuhaf şekilde parlamaya başladı. Birbirini sürükleyen kahkaha fırtınası, insanların gücü geniş bir alana yayıldı diye düşünüldü. Bakireler çirkin bir yaratık gibi beyaz dişlerini göstererek çılgınca dans ettiler. Oldukça yabani ve garip bir dansı.

Hayatı boyunca bu denli gülmemiş olan köylülerin kalpleri şimdi güneş ışığı gibi parlamıştı. Ama aniden bir kişi yani ben gülmeyi bıraktım. Kurumuş otların alevinde parlayan bir mezar taşını diz çöküp selamladım.

- Tanrım, bizleri arındır.

Ancak kahkahalar o kadar şiddetliydi ki ruhum bu sesi hissedemedi. Köylüler tepede bakirelerin sesine uyum sağlayarak kahkaha dalgaları oluşana kadar güleceklerdi.

- Ha ha ha ha

Bakirelerden birinin düşürdüğü tokenin üzerine basıldı ve kırıldı. Birininse obi'si çözüldü ve obinin ucu alev aldı.

2 Geleneksel Japon kıyafeti üzerine bağlanan kuşak.